

Citation:

C.W. van der Pot, Levensbericht I.H. Gosses, in:
Jaarboek, 1939-1940, Amsterdam, pp. 225-241

LEVENSBERICHT

VAN

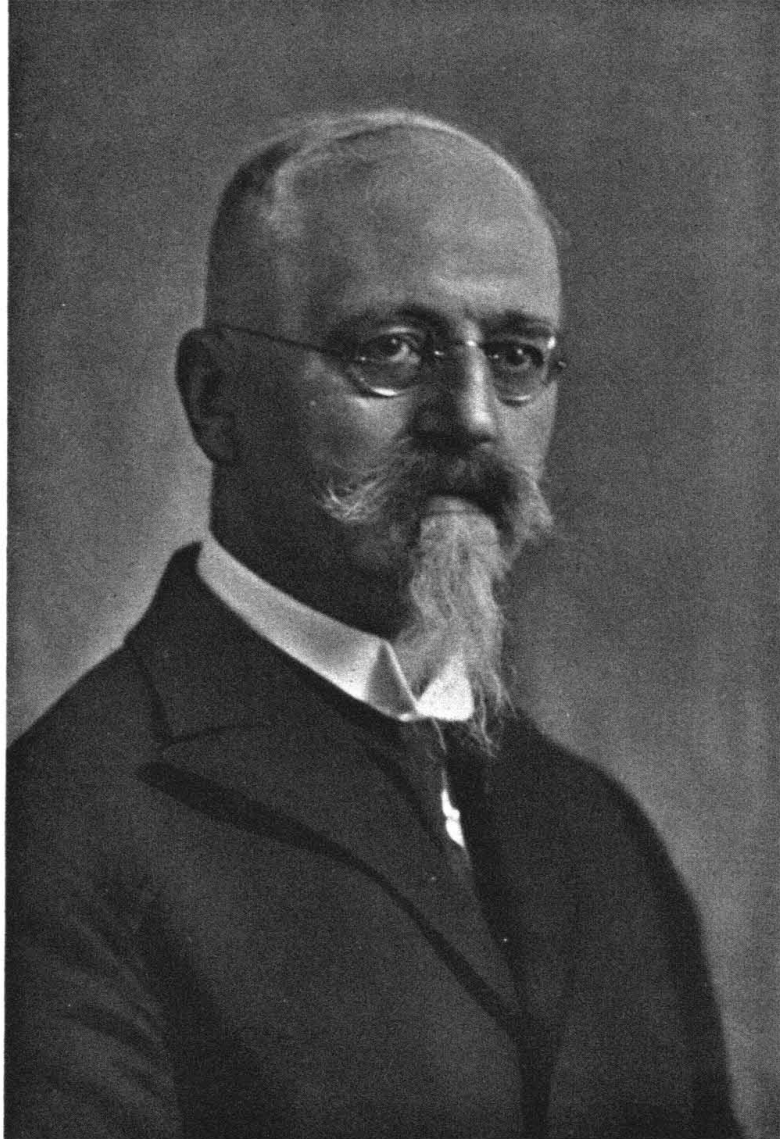
IZAÄK HENDRIK GOSSES

(9 Januari 1873—23 Januari 1940)

Ons gestorven medelid Izaäk Hendrik Gosses is 9 Januari 1873 te Dokkum geboren. In het bekoorlijke stille stadje met zijn smalle grachtjes en simpele walletjes, vanwaar men uitziet over een wijde groene vlakte, heeft hij dus zijn eerste indrukken van het leven buitenshuis opgedaan. Hij bezocht er de openbare lagere school, aan welker hoofd zijn vader stond. De Gosses' evenals de Poutsma's, het geslacht van zijn moeder, hadden reeds eenige generaties het onderwijs in Friesland gediend en dit drukte zijn stempel op het leven in het ouderlijk huis: er werd, als vanzelfsprekend, steeds gewerkt, „geleerd”, opdat ook de opgroeiende generatie weer de traditioneele loopbaan zou kunnen volgen, en vrijwel de eenige ontspanning was de muziek. Van de moeder, die zelf vóór haar huwelijk het orgel in de dorpskerk van Gorredijk bespeeld had, hadden alle kinderen een zeer zuiver muzikaal gehoor geërfd, dat bij ons medelid gepaard ging met een bijzonder ontwikkeld muzikaal geheugen. Het pianospel is hij steeds blijven beoefenen.

Het waren zes kinderen, twee zoons en vier dochters, die uit het huwelijk van Sjoerd Gosses en Doutje Poutsma geboren werden en Izaäk was daarvan de oudste. Alle anderen hebben via de rijksnormaalschool — de vader was ook daarvan het hoofd — het onderwijzersdiploma verworven en zijn korter of langer tijd aan het lager onderwijs verbonden geweest, alleen in zoover met de traditie brekend, dat zij de eigen provincie verlieten. Ook Izaäk heeft nog enkele maanden de normaallessen gevolgd, maar op zijn 14de jaar werd hij te Leeuwarden in den kost gedaan om daar

15

Izaak Hendrik Gosses, 9 Januari 1873—23 Januari 1940

het gymnasium te bezoeken. Dokkum zag hij dus alleen nog maar op Zondagen en, toen hij, na een voorspoedigen gymnasiumtijd, in 1893 als student in de nieuwe letteren te Leiden was aangekomen, alleen maar in de vacaties.

Hij hoorde Fruin nog in diens laatste jaar vóór zijn aftreden. Zijn voorkeur voor de geschiedenis en zijn zin voor historische kritiek zijn ongetwijfeld door Fruin's onderwijs beïnvloed. Doordat die voorkeur eenmaal was bepaald, werd vervolgens Blok zijn voornaamste leermeester en ook aan hem voelde Gosses zich verplicht. Hij is bij Blok gepromoveerd, maar niet dan nadat hij gelegenheid gehad had aan twee buitenlandsche universiteiten zijn gezichtskring te verruimen en enkele van de toenmalige grootmeesters der geschiedbeoefening te hooren. Hij was een semester te Marburg, waar Von Below toen een groote aantrekkingskracht oefende, en daarna een semester te Weenen. Vooral over die laatste periode kon hij met geestdrift en erkentelijkheid verhalen. Weenen was de eerste groote stad, die hij grondig leerde kennen en waarvan hij den plattegrond dan ook goed in zijn hoofd behield. Ook schijnt het onderwijs van Von Inama Sternegg hem meer nog getrokken te hebben dan dat van Von Below, wiens neiging om de wereld te verdeelen in twee kampen, de voor- en tegenstanders van zijn leer omtrent het ontstaan der steden, weinig strookte met Gosses' eigen geaardheid. Aan beide universiteiten intusschen kreeg hij een ferme onderdompeling in die „Wirtschaftsgeschichte”, waaraan ten onzent nog nauwelijks iets was gedaan, ja waarvoor zelfs een passende benaming ontbrak. Zij kreeg genoeg vat op hem, om de keuze van het onderwerp zijner dissertatie in deze richting te bepalen.

De titel van dit geschrift, „Stadsbezit in grond en water gedurende de middeleeuwen”, dekt slechts ten deele den inhoud ervan, want uitvoerig wordt o.a. stilgestaan bij het landsheerlijk grondeigendom binnen verschillende steden, zich openbarend in de op een aantal huizen rustende tijnzen, bij den strijd van de steden tegen de doode hand en bij de publieke rechten, die een aantal steden zich buiten hun gebied wisten te verwerven, zooals mede-

zeggenschap bij de benoeming van den slotvoogd van met haar hulp veroverde of langs anderen weg verkregen burchten, wering van binnen haar muren beoefende bedrijven uit den omtrek van de stad, bestuurs- en rechtsmacht in nabijgelegen dorpen of zelfs in groote deelen van het gewest, in welk verband natuurlijk gehandeld wordt over de gezagsuitbreiding van Groningen, de stad, die met geen landsheer had rekening te houden. Het is eigenlijk een verzameling historisch-economische gegevens betreffende onze middeleeuwsche steden, samengebracht uit het gedrukte materiaal van oorkondenboeken, stads- en landsheerlijke rekeningen, dat de schrijver grondig bleek te kennen, terwijl hij niet zelden gelegenheid had gevonden, door vergelijking met hetgeen over Duitse steden gepubliceerd was, een bepaalde uiteenzetting te verhelderen. Het boek is kennelijk de vrucht van een gedegen, uiterst nauwgezette arbeid en, al toonde de auteur later over een veel grooter compositievermogen te beschikken dan nog in zijn eersteling aan den dag treedt, het „cum laude”, dat hij zich bij zijn promotie op 12 Juni 1903 verwierf, was zeker ten volle verdiend.

Zijn buitenlandsch verblijf lag toen reeds vier jaar achter hem, maar er was dan ook geen sprake van geweest, dat hij zich sindsdien ongestoord op zijn promotie had kunnen voorbereiden. Hij moest in zijn onderhoud voorzien en het feit, dat hij zich te Leiden, nog vóór zijn vertrek, verloofd had, zal een reden te meer geweest zijn, waarom hij zoo spoedig mogelijk de voor hem aangewezen leeraarsloopbaan wilde beginnen. Als tijdelijk leeraar was hij korten tijd aan de H.B.S. te Venlo en daarna twee jaar aan het gymnasium en de H.B.S. te 's-Gravenhage werkzaam. In 1902 kreeg hij een vaste aanstelling aan de zoogenaamde Eerste Vijfjarige H.B.S. te Amsterdam en in November van dat jaar is hij gehuwd. Hij bleef in de hoofdstad, tot hij in 1915 naar Groningen werd geroepen.

Weer werd het een tijd van hard werken, als in het ouderlijk huis, nu niet van leeren, maar van vorschen, verzamelen, kritisch schiften en — wanneer hij een bepaald onderwerp goed onder de knie meende te hebben — van samenvatting in een geschrift.

Wanneer men nagaat, wat een vol bezette leeraarsbetrekking aan een groote school aan tijd en inspanning kost, dan moet men eerbied hebben voor hetgeen Gosses in deze Amsterdamsche jaren, meest in avonduren natuurlijk, voor de pers heeft weten af te leveren. Het begon, zooals zoo vaak, met recensies: eerst enkele in het Weekblad voor Gymnasiaal en Midd. Onderwijs, daarna, al spoedig, talrijke in Museum, een enkele in de Ned. Spectator, het Ned. Archievenblad en de Deutsche Literaturzeitung. Maar inmiddels was ook een reeks van artikelen aangevangen, waarvan ik alleen de grootere, in de „Bijdragen” opgenomen, vermeld: dat over „De(n) bisschop van Utrecht, het domkapittel en de(n) Groninger prefect” (1908), een over enkele in Oostfriesland voorkomende ambtsbenamingen op het gebied der rechtspraak (1909), een over „Merovingisch en Karolingisch Utrecht” (1910) en ten slotte de in 1915 ook afzonderlijk verschenen studie „De vorming van het graafschap Holland”. Zij toonen dat Gosses zijn hart niet uitsluitend aan historisch-economisch onderzoek had verpand. Hij was een grondig kenner geworden van ons middeleeuwsch oorkondenmateriaal en van de andere bronnen der middeleeuwsche geschiedenis van deze en naburige streken en met behulp van zijn ijzersterk geheugen en een groote scherpzinnigheid wist hij op menig punt tot nieuwe, soms tot verrassende resultaten te komen. Dat het hem daarbij niet aan moed en aan strijdlust ontbrak, bewijst het feit, dat hij niemand minder dan S. Muller Fz. durfde aantasten en dat nog wel in het hart van diens eigen veste, op het Domplein te Utrecht. Gosses bestreed in één van zijn zoeven genoemde studies de door Muller verdedigde stelling, dat er binnen het Karolingische Trecht maar één kerk, de door Willibrord gestichte Salvatorskerk, heeft gestaan, die tijdelijk St. Maarten tot patroon heeft gehad, terwijl dan *na* de Noormannen-periode door bisschop Balderik ter plaatse van het vroegere Merovingische kerkje de bouw eener nieuwe Domkerk zou zijn begonnen, waarop het St. Maartenspatronaat later werd overgebracht. Gosses bracht verschillende argumenten aan tot staving van de *oude* opvatting, die reeds voor den Karolingischen tijd twee kerken vlak bij elkaar,

waarvan dan de eene kloosterkerk was, had aangenomen. Op één punt, samenhangend met de echtheid of onechtheid van een charter van bisschop Balderik, moest hij later retireeren en hij deed dat met gratie. Op het hoofdpunt hield hij vol, zonder zijn tegenstander te overtuigen, maar dat deze de polemieek besloot met de verklaring, dat hij juist dr. Gosses het liefst aan zijn zijde had gehad, zal hem zeker voldoening hebben gegeven. Hij werd als een autoriteit op zijn terrein erkend. Wat kon krachtiger stimulans zijn voor een werker als hij, die den 40-jarigen leeftijd zag naderen en nog hoopte, niet op hooger maatschappelijke eer — want een eerzuchtige kan Gosses ook toen niet geweest zijn — maar op een gelegenheid om zijn gaven ruimer te kunnen ontplooien?

Ik leid dit laatste af uit het feit, dat hij, in 1908, toelating vroeg als privaat-docent aan de Amsterdamsche universiteit in de palaeografie en de diplomatiek. Hij opende zijn lessen met een rede over „Karakter en studie van de geschiedenis der middeleeuwen”, die, met eenige aanvullingen, in den jaargang 1910 van het tijdschrift *Onze Eeuw* is verschenen. Een begrenzing van het begrip middeleeuwen staat in dat stuk voorop. Daarop volgt een verweer tegen enkele gebruikelijke typeeringen van de periode, als een tijd van gebondenheid, als een duisteren of een barbaarschen tijd. En dan, als hij handelt over de wijze, waarop die tijd moet worden bestudeerd, het pleidooi voor een scholing op aangrenzend studieterrein. Hij werkt dit alleen uit voor de philologie: een goed historicus, een mediaevist althans, moet tevens philoloog zijn; maar, voegt hij er bij, zijn keuze had even goed kunnen vallen op de betrekking der historische studie tot die der rechtswetenschap of der staathuishoudkunde.

Intusschen, welke aanspraken Gosses zich ook op het bezetten van een universitair leerstoel mocht hebben verworven, de kansen, dat zulke aanspraken op het juiste tijdstip worden gehonoreerd, zijn in een land als het onze gering. Bij hem geschiedde dit echter op het allerbeste moment. Hij was den mijlpaal der vier decennien juist voorbijgegaan. Zou hij in het middelbaar onderwijs blijven, dan moest hij nu gaan solliciteeren naar een vrijkomend

directoraat aan een kleinere H.B.S. Zijn privaat-docentschap zou hij dan vermoedelijk moeten opgeven; het gemakkelijke contact met een universitaire bibliotheek zou waarschijnlijk verloren gaan. En een geboren leeraar voelde hij zich niet. Hij had gaven, die hem ongetwijfeld buiten de categorieën der onbeminde en der onverschillig bejegende leeraren hebben gehouden, maar zijn kijk op de geschiedenis, waar ik aanstonds op terugkom, kan niet de uitbeelding hebben vergund, welke de rijpere jeugd nu eenmaal het meest in de geschiedenislessen aantrekt, terwijl zijn eenvoudige eerlijkheid een zich opwerken tot iets, dat met die visie niet strookte, tot heldenverheerlijking bijv., ten eenen male uitsloot. De lessen in het Nederlandsch, die hem mede waren opgedragen, gaf hij met zekeren tegenzin.

Toen kwam, terwijl hij nog aarzelde wat te gaan doen, door den vroegen dood van Bussemaker en den overgang van Huizinga van Groningen naar Leiden, de Groningsche historische leerstoel vacant. Gosses werd er voor uitgenoodigd, hij nam aan en werd benoemd. Het gezin — er waren drie jongens geboren — verhuisde naar het noorden. Een nieuwe, de laatste, periode van zijn leven begon.

Zij heeft een kwart eeuw geduurd en, moest ik mij niet beperken, ik zou er veel over kunnen zeggen, al was zij arm aan bijzondere gebeurtenissen. Zijn leven had een uiterst gelijkmatigen gang. Verhuisd zelfs is hij nooit. Buiten den universitair kring bewoog hij zich heel weinig; hij had er geen behoefte aan en meende er ook geen tijd voor te hebben. Want opnieuw werd het een tijd van voortdurenden arbeid en weinig afleiding, gelijk hij eigenlijk nooit anders gekend had. De Groningsche leerstoel was — en is — met het onderwijs in de geheele vaderlandsche en in de algemeene geschiedenis van middeleeuwen en nieuweren tijd belast en Gosses, die nooit iets licht nam, was niet de man om de deelen, waarin hij minder thuis was, meer terloops te behandelen. Zoo kostten zijn colleges hem voortdurend groote inspanning en ook de studenten, die bij hem wilden promoveeren, wisten, dat hij

hooge eischen stelde, maar dat dan ook, hoe zij ook gekozen hadden, zijn volle werkkraft achter zijn leiding stond.

Eens heeft hij gegronde hoop op een aanmerkelijke verlichting van zijn onderwijstaak kunnen koesteren. Het was in het najaar van 1928. Groningen bezat in J. S. Theissen een tweeden historicus van goede reputatie, wiens gaven als docent, waarover maar één roep was, sinds hij directeur van de universiteitsbibliotheek was geworden, slechts weinig tot hun recht kwamen. Hij was een intiem vriend van Gosses geworden en had in den voorafgaanden cursus geruimen tijd diens colleges waargenomen, toen Gosses tengevolge van het breken van een been, langdurig aan bed gebonden was geweest. Niets scheen meer voor de hand te liggen dan een meer blijvende samenwerking tusschen beiden in dien zin, dat voor Theissen een buitengewoon hoogleeraarschap in de nieuwe geschiedenis werd gecreëerd, hetwelk hij zonder veel bezwaar voor de bibliotheek en voor 's rijks schatkist met zijn hoofdbetrekking zou kunnen combineeren. Maar voor de hand liggende oplossingen worden, als er ambtelijke instanties in betrokken moeten worden, gewoonlijk moeizaam bereikt. De definitieve toezegging van de regeering, om in dezen de noodige stappen te doen, kwam eerst, nadat Theissen uit Amsterdam het aanbod van een geheel gelijksoortige dubbele functie had ontvangen en gemeend had, ter wille van zijn gezin, dit te moeten aanvaarden. Een tegenslag voor de Groningsche universiteit, een teleurstelling om meer dan één reden voor Gosses, terwijl Theissen zeer noode Groningen verliet.

Ik vermeld nu eerst nog iets over Gosses' belangrijkste geschriften uit zijn professoralen tijd, om dan een en ander te laten volgen over den mensch.

De rede, waarmede hij 17 April 1915 zijn nieuwe ambt aanvaardde, was getiteld „Van veete en oorlog”. Hij gaf zich daarin dadelijk in ontnuchterende oprechtheid. Zaten er onder zijn gehoor, die, reeds in dat eerste oorlogsjaar, aanstonds bij den vrede een definitieve beëindiging van oorlogsgeweld, een verder vreedzaam samenleven der staten verwachtten, zij zullen wellicht wat opgezien hebben van wat hier rustig werd geconstateerd: dat de veete

binnen de staten niet beëindigd is door de godsvredes en de landsvredes van 11de en 12de eeuw, doch door het krachtiger geworden staatsgezag; dat zij daarom in Frankrijk verdwijnt, maar in Duitschland nog eeuwen voortduurt, zij het dan tusschen de staten onderling, totdat in 1866 de laatste Deutsche veete is uitgevochten en Pruisen oppermachtig is binnen het rijk; dat de staatkundige grenzen van lateren tijd de staten deden gelijken op de oude Friesche veetegenootschappen, aangevoerd door den hoofdeling, daar immers hun politieke machtsverhoudingen dezelfde waren als die tusschen de militaire weermiddelen, welke hun ten dienste stonden. Dit werd niet steeds in het oog gehouden in historische werken, waarop onbewust dikwijls een ethische censuur van invloed was geweest. De spreker van dien middag trad niet in een verklaring, waarom de vredesbegeerte on vervuld bleef, zolang ze alleen kon werken door onderlinge afspraak en beloften; hij zeide slechts vast te stellen, dat zich dit gewoonlijk liet waarnemen.

Van 1917 dateert zijn werk over „De rechterlijke organisatie van Zeeland in de Middeleeuwen”. Hij vond hier veel misverstand op te ruimen, tierend ook nog in een recente dissertatie over hetzelfde onderwerp, waarvan de auteur, naar Gosses opmerkt, te bescheiden was geweest om uitspraken van eerbiedwaardige geleerden op zij te schuiven, als ze streden met wat hij in zijn bronnen vond. Het was, al kon het wellicht anders klinken, vergoelijkend bedoeld, want Gosses gaf — vele van zijn recensies kunnen het getuigen — ongaarne scherpe kritiek. Viel er iets recht te zetten, zijn drang naar de waarheid deed hem niet aarzelen, maar hij voerde gewoonlijk gronden aan ter versooning, waarom een ander die waarheid niet gevonden had.

In de chronologische orde volgt dan zijn aandeel in het bekende Handboek, dat hij in 1920 met Japikse in het licht gaf. De laatste woorden doen denken aan een initiatief ook van zijn kant. Dat is er echter niet geweest; met moeite liet hij zich overhalen om het eerste deel op zich te nemen, want dit onttrok hem voor geruimen tijd aan een soort van arbeid, die meer zijn voorliefde had. De tegenzin — misschien is het woord te sterk — waarmee

hij begon, is aan het resultaat niet te merken, tenzij men een aantal eenigszins vreemde afkortingen (die in den tweeden druk van 1927 vermeden zijn) op rekening moet stellen van een zeker ongeduld om zich niet al te lang door dit boek te laten ophouden. Persoonlijk heb ik er groote bewondering voor. In iets meer dan 300 bladzijden wordt de geheele vaderlandsche geschiedenis tot aan den aanvang van den 80-jarigen oorlog behandeld, zóó dat geen figuur en geen gebeurtenis van eenige, zij het secundaire, beteekenis onvermeld blijft, terwijl door het trekken en vasthouden van enkele hoofdlijnen toch de lezer bespaard blijft voor een verwarring in het relaas van de tallooze veeten en oorlogjes, waardoor het landsheerlijke tijdvak wordt gekenmerkt. En met welk een liefde zijn de tusschengeschoven paragrafen over de staats- en rechtsinstellingen der territoriën behandeld.

Voor Holland was daarbij geput uit den rijken voorraad kennis, dien hij eenige jaren later, voortreffelijk geordend, zou aanbieden in zijn „Welgeborenen en huislieden; onderzoekingen over standen en staat in het graafschap Holland” (1926). Naar mijn oordeel — dat ik, evenals de andere oordeelvellingen, natuurlijk geef met de bescheidenheid, die aan den niet-vakgenoot past — is het het beste, wat Gosses geschreven heeft. Het vraagstuk van de twee bevolkingsgroepen, in leefwijze nauwelijks onderscheiden, waarvan de eene schotplichtig was en tot weerplicht gehouden op een wijze, die met het oude koggeverband bleef samenhangen, de andere schotvrij en dienende krachtens persoonlijke heervaartsplicht, de eene onderworpen aan het schoutengerecht, de andere daaraan onttrokken, maar justitiabel voor en zittend in de mannenvierschaar, — dat vraagstuk heeft hij hier in zijn verschillende aspecten geanalyseerd. Een verklaring stond hem voor den geest: de huislieden zijn de oorspronkelijke Friesche inboorlingen, waar een bovenlaag van welgeborenen overheen is gelegd; maar bewijsbaar is zij niet en hoe voorzichtig draagt hij haar daarom voor!

Eén van de mededeelingen, door hem gedaan in deze Akademie, waarvan hij in 1922 lid was geworden, is in dit boek verwerkt. Ik noem nog de titels van de beide andere: „Deenske heer-

schappijen in Friesland gedurende den Noormannentijd" (1923) en „De Friesche hoofdeling" (1933); voorts die van zijn rectorale rede: „Met meerderheid van stemmen". Een boek over de Drentsche rechtsinstellingen en wat daarmee samenhangt was nagenoeg voltooid, toen hij de pen moest neerleggen en er is alle hoop, dat het nog zal kunnen verschijnen. Aan een laatste dergelijk werk over Friesland in engeren zin, het land van zijn jeugd, had hij dien levensavond willen wijden, die hem niet beschoren is geweest.

Vat ik mijn indrukken over Gosses' schriftelijken arbeid samen, dan moet ik in de eerste plaats vermelden, wat mij zoo sterk trof, toen ik de laatste weken veel daarvan herlas en ook nogal wat vond, dat mij vroeger niet bekend was; ik bedoel de stijgende lijn, die dit werk onmiskenbaar vertoont, niet in de zekerheid van kennis, welke van den aanvang af aanwezig was, maar in de kracht der uitbeelding. De dissertatie is, bij al haar voortreffelijke eigenschappen, een niet uit de verf gekomen schilderij. Pas later won hij het vermogen tot diepere samenvatting en ook om door een aardig gevonden woord, een teekenende vergelijking aan zijn betoogen leven te schenken. Gosses schijnt mij tot die menschen behoord te hebben, die tot ver over den middelbaren leeftijd zijn blijven groeien.

Er is in zijn werk ook een groote eenheid, allereerst in lokaal opzicht. Al zijn meer omvangrijke publicaties en vrijwel alle kleinere betreffen het vestigingsgebied der Friezen, van het Zwin tot de Wezer, met inbegrip dan van het Frankische Utrecht, de hoofdplaats van het bisdom der Friezen. Voor Vlaanderen toont hij ook hier en daar belangstelling, maar over Brabant, Gelre, het Oversticht heeft hij, voor zoover ik weet, nooit een speciale studie doen verschijnen. Eerst met het boek over Drenthe zou hij buiten de smalle kuststrook zijn geraakt. In haar verleden trok hem dan vooral, wat hij ergens noemde „het ledige veld, waardoor Middel-eeuwsch en Romeinsch Nederland van elkaar gescheiden worden", waarin „maar een heel enkel, nauwelijks kenbaar pad zoo diep voert, . . . dat men in het verschiet iets van de overzijde bespeuren kan". Ook toen hadden hier menschen geleefd, van wier bestaan

hij begeerde te weten. Daaromtrent een enkel raadsel te kunnen oplossen, dat moet de sterkste drang in zijn wetenschappelijk werken geweest zijn, de drang, die hem telkens weer voerde naar het castellum Trajectum, naar de oudste kerkelijke vestiging in Egmond, waarover hij met dr. Holwerda in een geschil geraakte, dat hij tot de „noodelooze”, immers uit misverstand geboren „geschillen” rekende¹⁾, en tot dien graaf Gerulf, dien hij voor den stichter hield van het Hollandsche gravenhuis.

De historische wetenschap had hij lief om haar zelve, zeker niet als middel tot sterking van nationaal gevoel, en slechts spottend sprak hij over hen, die uit haar lessen meenen te kunnen putten voor het heden. Beschouwingen van historisch-philosophischen aard hadden wel zijn belangstelling, maar het was een terrein, waarop hij uit zichzelf zich niet begaf. Toen in het najaar van 1935 een interfacultaire leergang was georganiseerd over „causaliteit en wilsvrijheid”, werd ook van hem een voordracht gevraagd, die in de serie paste. Zij vormde daarvan een slot, dat ieder boeide en zijn belezenheid ook op dit terrein duidelijk toonde, maar zelf had hij er slechts weinig behagen in. Het was ten slotte het feitelijke, dat hem het meeste aantrok, en dan minder het eenmalige dan wat telkens weerkeert, zoodat het toestand wordt. „Zu sagen, wie es eigentlich gewesen”, dat was het eenvoudige doel ook van *zijn* arbeid. Maar daaraan paarde zich bij Gosses toch iets zeer individueels, dat ik niet anders kan omschrijven dan als de innerlijke overtuiging, dat, wanneer men het verleden tot op den bodem doorschouwen kon, het veel „gewoner”, met minder dramatische, ook met minder heroïsche accenten zou blijken te zijn, dan het veelal in de overlevering is blijven voortleven. Ik denk hier aan zijn rede op het philologencongres van 1935 over „De groote volksverhuizing”²⁾. Een bezoeker van het congres, niet-historicus, vatte zijn indruk, na afloop, ongetwijfeld wel wat heel simplistisch samen, toen hij verklaarde begrepen te hebben, dat er eigenlijk niet zoo druk verhuisd was, maar zeker is toch wel, dat als Gosses

1) Bulletin Oudheidk. Bond 1921, blz. 167—204.

2) Tijdschrift v. Gesch. 1936, blz. 1—42.

ook een handboek over algemeene geschiedenis had geschreven, daarin één hoofdstuk de *zoogenaamde* groote volksverhuizing tot opschrift zou hebben gehad. In zijn „Deensche heerschappijen enz.” zegt hij, niet te willen beweren, dat de Friezen het aangenaam vonden onder Deensche heerschappij te staan, maar als men de berichten der kroniekschrijvers leest, zou men een zeker percentage gruwelijkheid toch mogen aftrekken. In zijn Gidsartikel „Friesland in den eersten tijd van den tachtigjarigen oorlog”¹⁾ ontuchtert hij zijn lezers dadelijk met de mededeeling, dat in Friesland in het dramatische tijdvak der eerste twaalf jaren de oorlog zich beperkt heeft tot een revolutionair avontuur van 3½ maand in het jaar 1572, terwijl hij verderop met een zeker welbehagen spreekt over het bewaard gebleven dagboek van een Frieschen heereboer, loopende van 1569 tot 1574, waarin gehandeld wordt over hooi binnenrijden, tarwe binnenhalen en dorschen, paarden koopen, enz. Overgeleverde woorden van beroemde mannen zag hij altijd met een zeker wantrouwen aan. Een leerling vertelde mij, dat het eenige, wat men volgens prof. Gosses van de woorden „l'état c'est moi” met zekerheid kon zeggen, was dat zij niet door Lodewijk XIV gesproken waren.

Gosses wist verbazend veel, ook buiten zijn eigenlijke vak. Vaak heeft mij getroffen, hoe hij, die toch zelfs aan de juridische propaedeuse niet toegekomen was, de kern van een juridische vraag terstond en zuiver wist te vatten. Toen zijn voorliefde zich van de economische geschiedenis meer en meer verplaatst had naar de geschiedenis der rechtsinstellingen, waarin hij de best kenbare weerspiegeling zag van het dagelijksche leven dier vroegere eeuwen, toen is zijn gave in dit opzicht, ook zijn „flair” om het onjuist gebruik van een rechtsterm te vermijden, hem van grooten dienst geweest. Het was een gelukkige gedachte, toen de Amsterdamsche universiteit bij haar jubileum in 1932 besloot om Gosses het eeredoctoraat in de rechtsgeleerdheid te verlenen en zij heeft hem met die onderscheiding bijzonder verblijd.

¹⁾ De Gids 1930, II, blz. 393—418.

Zelfs van de medische wetenschap wist hij ongewoon veel, zoo veel, dat één van zijn beide medicijnen studeerende zoons, toen hij reeds ver over de helft van zijn studie was, bekende, dat „vader er nog altijd veel meer van wist dan hij,” terwijl de andere onlangs zeide: „vader zou een uitstekend medicus zijn geweest.” Hij had die kennis niet uit boeken; te gaan grasduinen in boeken, die zóó ver buiten zijn studieterrein lagen, strookte niet met zijn aard. Maar in den studententijd was één van zijn clubgenooten geweest de latere bekende Leidsche arts J. Bruining, die, als de meeste oudere medische studenten, graag over zijn vak praatte en de gave bezat om helder uit te leggen. Hetgeen Gosses er van wist, had hij in gesprekken onder tafel en na tafel opgestoken, want wat hij eenmaal met aandacht gehoord had, onthield hij.

Behoef ik uitdrukkelijk te zeggen, dat Gosses van den Groningschen Senaat spoedig een hooggeschat lid was geworden; dat hij in den cursus 1928/'29, waarin een lustrum viel, dat door een bezoek van de Koningin geëerd werd, het rectoraat met waardigheid vervulde? Het viel zoo, dat hij als rector twee collega's van de medische faculteit, die de leeftijdsgrens hadden bereikt, zeer kort na elkaar bij hun afscheid had toe te spreken. Het was treffend, hoe hij beide malen de juiste woorden wist te vinden, ter kenschetsing zoowel van hun personen als van hun beteekenis voor de universiteit, woorden, waaraan elke banale plichtpleging vreemd was. Als hij zich voorbereid had, sprak hij uitstekend. En zoo was het ook met zijn schrijven. Een vlugge pen had hij niet, maar wat hij verzond — al was het een gewone brief — was even welverzorgd van stijl en woordkeus als zijn handschrift.

Een allemansvriend is Gosses zeker nooit geweest. Bij oppervlakkige kennismaking kon hij misschien ietwat stroef schijnen. Maar weinigen ontging het toch op den duur, hoe zich onder de schors een gaaf gemoed verborg vol zachtheid en goedheid. Hij gaf zich altijd zooals hij was, in een haast volkomen eerlijkheid en onzelfzuchtigheid. Zijn portretten, werd mij dezer dagen gezegd, leken altijd, want hij poseerde nooit. In den opslag van zijn bruine oogen lag de trouwhartigheid, die het wezen was van zijn innerlijk.

Bescheiden was hij in de hoogste mate, ook in de eischen, die hij aan het leven stelde. Bij hetgeen zijn opgroeiend gezin vorderde, kwam er van reizen 's zomers vrijwel nooit. Hij, die de geschiedenis in zijn hoofd had van zooveel steden en zoovele volken, hij kende maar weinig steden van eigen aanschouwing en van de vreemde volken eigenlijk alleen het Duitsche. In Parijs kwam hij voor het eerst tijdens zijn rectoraat en het beviel hem maar matig. In Zwitserland, Italië, Engeland, de Scandinavische landen is hij nooit geweest.

Soms heb ik wel eens gedacht, dat het hem toch ook aan de ware reislust ontbrak, dat de behoefte om te weten, hoe het in het verleden geweest was, bij hem de neiging om te zien, wat er van dat verleden zoo hier en daar en onvolkomen was overgebleven, had verdrongen. En toch, van de jaarlijksche excursies, in het laatst van Mei, van het kleine Groningsche Historisch Genootschap, waarvan Gosses de ziel was, lang voordat het voorzitterschap hem als oudste lid toeviel, kon hij bijzonder genieten, vooral als deze, hetgeen nogal eens het geval was, voerden over onze oostelijke grens in een land, waarvan hij de geschiedenis even goed kende als van de Friesche gouwen aan deze zijde van de Eems, maar waar ook voor hem nog veel nieuws te ontdekken viel. Ik herinner mij, op een winderigen Zaterdagmiddag, Gosses met fladderende haren in een lange, donkere regenjas staande op den heuvel niet ver van Aurich, die eens door den Friedeburg was bekroond geweest, zijn om hem verzameld auditorium in korte trekken inlichtend over de Brokmers en de Rüstringers, over Keno ten Broeke en Focko Ukena en hoe Ulrich Cirksena, de hoofdeling, zich wist op te werken tot de landsheerlijke macht in Oostfriesland; over Edo Wiemken en Sibet von Rüstringen en Fräulein Maria, die de laatste was van haar geslacht. Hier was hij volkomen in zijn element en niet minder was hij dat op den avond van dien dag in den kring der Oostfriesche lokaalhistorici en den volgenden morgen, een stralenden Zondagochtend, in het slot te Jever. Misschien trok het nabije en toch weinig bekende hem het meest. Ik heb hem maar eens hooren betreuren, dat hij op een bepaalde plaats nooit was

geweest; dat betrof de schamele resten van het fort Bourtange.

En buiten het reizen? Een enkel concert, een bescheiden fiets-tochtje met één van zijn zoons of alleen. Waar hij aan den westkant der stad woonde, ging dit meest het westen in, waar het landschap spoedig het Friesche karakter krijgt. Vaak verbond hij er een klein historisch onderzoek aan. Dan reed hij niet over den Frieschen straatweg, maar door het Westerstadshamrik en Lieuwerdewolde naar Middag of Humsterland. Hij kende de namen der heerden, waartusschen een rechtsstoel was omgegaan en waarvan sommige reeds in de oorkonden van 15e en 16e eeuw worden vermeld. Juist in zijn tijd verloren vele door nieuwe sted-sche bouwsels hun eeuwenoud aspect. Dat hij zich dit erg aantrok, geloof ik eigenlijk niet; eer, dat hij het beschouwde als den natuurlijke loop der dingen. Zij dienden hem vooral ter bepaling van een oude grensscheiding of een verdwenen waterloop. Op dit, zijn eigen terrein wilde hij tot de kleinste bijzonderheden kennen. En zoo kon men hem ook wel aantreffen samen met zijn buurman en vriend, den provincialen hoofdgenieur J. Kooper, die door de liefde voor „het waterstaatsverleden” van zijn provincie gepakt was geworden, staande op een terp of een dijk, turend en elkaar iets wijzend in de verte.

Ondanks de geringe bewogenheid van Gosses' bestaan — of moet ik zeggen: juist daardoor? — geloof ik, dat hij tot drie jaar vóór zijn dood een gelukkig leven heeft gehad. In Jacoba Key had hij reeds vroeg een lieve, opgewekte gezellin gevonden, die aan zijn leven een fleur gaf, waar hij niet naar zocht, maar waarvan hij wel genoot; die hem bracht, waarheen hij alleen niet zou zijn gegaan, maar waarvan hij toch bevredigd terugkwam. Zijn drie zoons kwamen achtereenvolgens studeeren aan de universiteit, die hij diende, één als zijn eigen leerling. In het Groningsche milieu voelde hij zich volkomen thuis. Was er een enkele, die hem niet begreep, hij wist zich omgeven door een kring van vrienden, die het zoo noodig onder alle omstandigheden voor hem zouden opnemen. En hij kon zich wijden aan een studie, die hem boven alles dierbaar was.

Op 22 Januari 1937 echter trof hem de zwaarst denkbare slag. Om 10 uur 's morgens had zijn vrouw, schijnbaar volkomen gezond, hem aan de voordeur uitgelaten; om half twaalf werd hij van zijn college geroepen en toen hij thuis kwam, was zij overleden. In den toestand, waarin deze scheiding hem liet, kreeg zijn eigen van huis uit robuust gestel — ziek in den gewonen zin was hij eigenlijk nooit geweest — nu dit, dan dat te verduren. Nog in den zomer van hetzelfde jaar moest hij een zware operatie ondergaan, die met zorg werd tegemoet gezien, maar die hij boven verwachting goed doorstond. Weer op zijn kamer, zat hij in het najaar met verschillend werk, dat vóór een bepaalden datum moest voltooid zijn; daaronder het levensbericht van Theissen voor de Mij. van Letterkunde, dat nog gereed kwam en zijn laatste geschrift is geweest, en een voordracht voor een nieuwen interfacultairen leer-gang, die hij wederom niet had willen afslaan, maar die hem bijzondere moeite gaf en waarin hij is blijven steken. Tot laat in den nacht opzittend, te veel rookend, de zorgen missend van haar, die ook over zijn gezondheid gewaakt had, heeft hij toen de onheilsPELLende voorboden niet geteld van een naderende catastrofe, die bij meer voorzorg wellicht vermeden had kunnen worden. In schijnbaar hopeloozen toestand lag hij maandenlang in de neurologische kliniek. Maar er volgde toch een langzaam herstel, al bleef hij gebrekkig in zijn bewegingen en al had zijn geest de oude veerkracht niet herkreten. In den zomer van '38 kon men hem weer aan zijn schrijfbureau vinden en de vraag kwam op, of hij zijn colleges althans ten deele weer zou kunnen hervatten. Toen deed hij in November een misstap in zijn huis, waardoor hij viel en — opnieuw — een been brak. Weer lag hij in de hem zoo vertrouwd geworden ziekenhuiskamer, gelaten en zonder klacht, zich verheugend in de berichten over het eerste, in Indië geboren, kleinkind. Weer kwam hij de operatie te boven. Maar eenigen tijd, nadat hij het ziekenhuis verlaten had, bleek toch zijn toestand van dien aard, dat het vragen van ontslag als hoogleeraar onvermijdelijk was. Hij wist, wat het betekende. Het kostte hem zwaren

strijd en bitter leed; toen het gebeurd was, sprak hij er niet meer over.

Nog volgde een donker jaar. Het werd een wachten op het einde en toen dit kwam, den 23sten Januari 1940, was het een verlossing.

Volgens een door Gosses te kennen gegeven wensch sprak bij zijn graf alleen Aalders een kort woord. Hij schetste wat Groningen in Gosses bezeten — en verloren had.

C. W. VAN DER POT